

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК ИНСТИТУТИ**

**КАФЕДРА: “Суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи
органлар”**

Мустақил иш

***МАВЗУ:* Прокуратуранинг фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини
таъминлашдаги роли**

Текширди: ўқт. Н.И.Хайриев

**Топширди: 3-ҳуқуқ факультети 4 курс А
поток 3- гуруҳ талабаси
И.Хушбаков**

Тошкент – 2011

**Мавзу: Прокуратуранинг фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини
таъминлашдаги роли**

Р Е Ж А

КИРИШ

**1. Прокурорларнинг фуқаролар ҳуқуқлари ва эркинликларини
ҳимоя қилиш борасидаги ишининг тартиби ва ҳуқуқий асослари**

**2. Прокурорнинг фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига
риоя этилиши устидан назорат**

3. Прокуратура органларида фуқароларни қабул қилиш тартиби

Х У Л О С А

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

КИРИШ

Инсон эркин яшаши, фаолиятнинг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва бошқа жабҳаларида ўз фаоллигини намоён этиши учун кенг имкониятлар яратадиган миллий қонунчиликнинг ислоҳ қилиниши республикамиз инсон ҳуқуқларига риоя этилишини кафолатлаш соҳасида муҳим ижобий ниятлар ва ҳаракатлар йўлини танлаганлигидан далолат беради.

1991 йил 30 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши томонидан БМТнинг 1948 йилги Инсон ҳуқуқлари умумий декларацияси, 1959 йилги Бола ҳуқуқлари декларацияси, 1966 йилги «Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида» ва «Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида»ни Халқаро битимлар, «Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида»ги Халқаро битимга Қўшимча баённома каби муҳим халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қоидаларини ўзида мужассамлаштирган Инсон ва фуқаро ҳуқуқлари ва эркинликлари декларациясининг қабул қилиниши мамлакатимиз ҳаётида оламшумул воқеа бўлди.

Бу қадриятларнинг барчаси Асосий қонунимизда ўз аксини топди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13, 24, 27-моддаларига биноан:

Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади. Демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинади. Давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийлик принциплари асосида амалга оширади.

Бироқ шуни унутмаслик керакки, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини рўёбга чиқаришнинг тартибга солинган механизмлари бўлмаса, бу ҳуқуқлар ва эркинликлар ҳимоясиз бўлиб қолади ва

бузилаверади.

1-§. Прокурорларнинг фуқаролар ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасидаги ишининг тартиби ва ҳуқуқий асослари

Прокурорнинг бутун назорат фаолияти, шунингдек ҳуқуқий мавзуларда маърузалар қилиш ва суҳбатлар ўтказиш, оммавий ахборот воситаларида чиқиш, фуқаролар ва мансабдор шахсларга маслаҳатлар беришда ифодалаувчи огоҳлантириш-олдини олиш ишлари инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари бузилишининг олдини олишга хизмат қилади. Қонунбузарликларнинг прокурор томонидан ўз вақтида аниқланиши ва уларга барҳам бериш чораларининг кўрилиши ғайриҳуқуқий ҳаракатларни тўхтатади, уларнинг тарқалишига тўсқинлик қилади. Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари бузилишининг олдини олишда, агар прокурор тайёрланаётган қонунбузарликлар ҳақида ишончли маълумотларга эга бўлса, мансабдор шахсларга қонунни бузиш мумкин эмаслиги ҳақида огоҳлантириш эълон қилиш муҳим рол ўйнайди.

Қонунларнинг бажарилиши устидан назорат доим уларга турли субъектлар *риоя этилиши* текширишдан бошланади. Текширув прокурор фаолиятининг энг мураккаб ва оғир қисми, чунки ҳуқуқбузарлар кўпинча ўзлари содир этган ғайриҳуқуқий қилмишларнинг изларини яширадилар, ўзлари ҳам қочиб беркинадилар, тегишли маълумотларга эга бўлган шахсларга таҳдид қиладилар. Мазмун жиҳатидан қонунларнинг бажарилишини текшириш терговга ўхшаб кетади.¹

Прокурор назорати амалиётида прокуратура органларининг назорат қилувчи органлар билан муносабатларининг барқарор шакллари ишлаб чиқилган. Прокуратура органлари ўз фаолиятида назорат қилувчи органларнинг фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузиш

¹ Қаранг: Козлов А.Ф. Прокурорский надзор в России: Общая часть: Учеб. пособие.- Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1999. – 140 б.

ҳолатларини аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларнинг олдини олиш борасидаги имкониятларини ҳисобга олади ва уларга таянади, ҳуқуқбузарларни юридик жавобгарликка тортишда уларга ёрдам беради. Прокуратура органлари назорат қилувчи органлар билан иш юзасидан ҳамкорлик қилар экан, ўзининг бош вазифаси – назоратни ёддан чиқармаслиги ва айнан инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишга доир қонунларнинг бажарилиши устидан назоратни биринчи ўринга қўйиши керак.

Прокуратуранинг алоҳида давлат-ҳуқуқий мақоми, хусусан, унга маъмурий ваколатлар берилганлиги баъзан айрим прокурор ходимларни давлат ҳокимияти ёки маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари ваколатларига кирувчи чораларни бевосита қўришга даъват этади. Бу мутлақо нотўғри. Прокуратура органлари ташкилотларнинг муомала ва хўжалик фаолиятига аралашishi мумкин эмас. Маълумки, прокурор инсон ва фуқаронинг ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этиш конституциявий-ҳуқуқий талаблар рўёбга чиқарилган ҳужжатлар ва ҳаракатлар билан иш қўради. Бошқача айтганда, прокурор назорати фақат қонунларни бажариш соҳаси, қонунларни қўллаш борасидаги фаолият билан боғлиқ. Муомала ва хўжалик фаолияти ҳуқуқий нормалар билан эмас, балки бошқа меъёрлар билан тартибга солинади, шу боис прокурор назорати фаолияти билан боғланмайди. Муомала-хўжалик фаолиятига аралашishга йўл қўймаслик учун прокурор текширув режасини тузиш босқичидаёқ ва айниқса прокурор таъсири чораларини аниқлашда муайян текширувлар чоғида прокурор назоратининг тегишли ҳуқуқий воситалари ёрдамида аниқланиши лозим бўлган масалаларни жуда аниқ таърифлаши лозим. Амалиёт муомала-хўжалик фаолиятига прокуратуранинг аралашуви, ундан нақадар хайрли ниятлар кўзланган бўлмасин, зарардан бошқа ҳеч нарса келтириши мумкин эмаслигини кўрсатади. Айни ҳолда прокурорларнинг непрофессионал ҳаракатлари аввало прокуратуранинг обрўсига путур етказади, иқтисодий йўсиндаги салбий оқибатлар юз бериш хавфини туғдиради.

Инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилиши устидан назорат ишини ташкил этиш қонунларнинг бажарилиши устидан назорат ишини ташкил этишдан унча фарқ қилмайди, шу боис масаланинг баъзи бир жиҳатларигагина тўхталиб ўтамиз.

Инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилиши устидан назорат иши барча бўғин прокуратураларининг жорий ва истиқбол учун мўлжалланган режаларида ўз аксини топади: ҳуқуқ ва эркинликларни ҳимоя қилиш тадбирлари одатда барча бўлимларга киритилади. Бу тадбирлар режаларнинг алоҳида бўлимларига гуруҳланиши мумкин.

фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилиши устидан назорат бўйича алоҳида иш режалари одатда тузилмайди.

2. Прокурорнинг фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилиши устидан назорат

Прокурор – прокуратура раҳбари инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя этилиши устидан назорат ишини ташкил этар экан, минтақада мазкур қонун ҳужжатлари бажарилишининг ҳолати, нисбатан ккўп учрайдиган, жамоатчиликда жиддий ташвиш уйғотаётган, прокуратура ва бошқа давлат органларининг аралашувини талаб этадиган фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузиш ҳоллари ҳақида ишончли ва тўла ахборотга эга бўлиши лозим. У шунингдек минтақада фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига нима учун лозим даражада риоя этилмаётганлигини ҳам билиши керак.

Бу соҳада ишни илмий асосда ташкил этиш мақсадида прокурор прокуратуранинг фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасидаги имкониятларини, шунингдек минтақада яшайдиган ёки бўлиб турган жисмоний шахсларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишга бурчли бўлган тегишли давлат ва муниципал органларнинг имкониятларини аниқ тасаввур қилиши лозим. Бу ерда вакиллик ва ижроия ҳокимияти органлари, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари, судлар, бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳамда назорат функцияларига эга бўлган органлар

назарда тутилмоқда.

Буларнинг барчаси, бир томондан, иш режасида фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишга кўпроқ даражада имконият яратиши мумкин бўлган тадбирлар (текширувлар, умумлаштиришлар, судга даъво тақдим этиш, огоҳлантириш-олдини олиш чоралари ва ҳ.к.)ни назарда тутиш, бошқа томондан, ўзга органларнинг фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасидаги имкониятларидан уларга тегишли текширувлар ўтказишни топшириш йўли билан мумкин қадар кенгрок фойдаланиш имконини беради. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини амалда фақат прокуратура ҳамда бошқа органларнинг биргаликдаги мувофиқлаштирилган ҳаракатлари билан таъминлаш мумкин.

Ҳуқуқбузарликларни аниқлаш борасидаги фаолият одатда прокурор улар ҳақида маълумот йиғишидан бошланади. Тўпланган маълумотларни ўрганиш ва тушуниб етиш асосида салбий, ғайриижтимоий фактлар аниқланади ва уларга ҳуқуқий баҳо бериш орқали қонунийлик бузилганлиги ёки бузилмаганлиги хусусида бир тўхтамга келинади. Ҳуқуқбузарлик билан боғлиқ барча ҳуқуқий оқибатлар, чунончи: етказилган зарар миқдори, жавобгарлик хусусияти ва ҳоказоларни тўғри аниқлаш жуда муҳим. Айбдор шахслар, жабрланувчилар, шунингдек мазкур қонунбузарликлар содир этилишига олиб келган омиллар албатта аниқланиши керак.

«Прокуратура тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 25-моддасида айтилганидек, прокурор ўз зиммасига юкланган вазифаларни бажара бориб ушбу Қонуннинг 22-моддасида назарда тутилган ваколатлардан фойдаланади. Яъни, прокурор қонунларнинг ижро этилиши устидан назоратни амалга ошириш жараёнида ўз ваколатлари доирасида вазирликлар, давлат қўмиталари, идораларнинг, корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг, ҳарбий қисмларнинг ҳудуди ва хоналарига монеликсиз киришга, ҳужжатлар ва материалларни кўришга, текширишлар ўтказишга, текшириш учун қарорлар, фармойишлар, буйруқлар ва бошқа ҳужжатларни, қонунийликнинг ҳолати тўғрисидаги ва уни таъминлашга доир чора-

тадбирлар ҳақидаги маълумотларни талаб қилишга, давлат органлари, ҳарбий қисмлар, вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларининг ҳарбий тузилмалари раҳбарлари ва бошқа мансабдор шахсларидан улар тасарруфидаги корхоналар, муассасалар, ташкилотлар фаолиятини текшириш, тафтиш ўтказишни, идоравий ва ноидоравий текширишлар ўтказиш учун мутахассислар ажратишни талаб қилишга, мансабдор шахслар ва фуқаролардан қонун бузилиши хусусида оғзаки ёки ёзма тушунтиришлар талаб қилишга ҳақлидир.

Прокурорнинг бутун назорат фаолияти, шунингдек ҳуқуқий мавзуларда маърузалар қилиш ва суҳбатлар ўтказиш, оммавий ахборот воситаларида чиқиш, фуқаролар ва мансабдор шахсларга маслаҳатлар беришда ифодалаувчи огоҳлантириш-олдини олиш ишлари инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари бузилишининг олдини олишга хизмат қилади. Қонунбузарликларнинг прокурор томонидан ўз вақтида аниқланиши ва уларга барҳам бериш чораларининг кўрилиши ғайриҳуқуқий ҳаракатларни тўхтатади, уларнинг тарқалишига тўсқинлик қилади. Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари бузилишининг олдини олишда, агар прокурор тайёрланаётган қонунбузарликлар ҳақида ишончли маълумотларга эга бўлса, мансабдор шахсларга қонунни бузиш мумкин эмаслиги ҳақида огоҳлантириш эълон қилиш муҳим рол ўйнайди.

Фуқароларга зарар етказилган ҳолларда прокурор айбдор мансабдор шахслар, бошқа шахслар, органлар олдига зарарни қоплаш масаласини қўяди, зарур ҳолда судга даъво тақдим этади.

Агар фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларининг бузилиши маъмурий ҳуқуқбузарлик хусусиятига эга бўлса, прокурор маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида иш қўзғатади ёки зудлик билан ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги маълумотни ва текширув материалларини маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган органга ёки мансабдор шахсга беради. Қонун прокурорга танлаш ҳуқуқини беради. Бирок барча ҳолларда у айбдор шахсларни маъмурий жавобгарликка тортиш тўғрисида

қарор чиқарилган ёки чиқарилмаганлигини, агар чиқарилган бўлса, у бажарилган ёки бажарилмаганлигини назорат қилиши лозим.

Инсон ва фуқаронинг фуқаролик судлов ишларини юритиш тартибида ҳимоя қилинадиган ҳуқуқлари ва эркинликлари бузилган ҳолда прокурор жабрланувчиларнинг манфаатларида даъвони тақдим этади ва умумий юрисдикция судлари ҳамда ҳўжалик судларида қувватлайди. Бу ҳуқуқдан прокурор одатда жабрланувчи соғлиғига, ёки ёки бошқа сабабларга кўра судда ўз ҳуқуқ ва эркинликларини шахсан ҳимоя қилиш имкониятига эга бўлмаган ҳолда фойдаланади. Прокурор кўп сонли фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари бузилган ёки ҳуқуқбузарлик алоҳида ижтимоий аҳамият касб этган ҳолларда ҳам даъвони тақдим этади ва судда қувватлайди.

Инсон ва фуқаро ҳуқуқ ва эркинликларининг бузилиши жиноят хусусиятига эга, деб ҳисоблаш учун асослар мавжуд бўлса, прокурор жиноят иши қўзғатади ва уни содир этган шахсларни жиноий таъқиб қилишнинг қонунда назарда тутилган чораларини кўради.

Прокуратура тўғрисидаги Қонун (32-модда) прокурорларга фуқароларнинг қонунбузарликлар ҳақидаги маълумотлар ифодаланган аризалари, шикоятлари ва бошқа мурожаатларини кўриб чиқиш ва ҳал қилиш вазифасини юклайди. Бунда прокуратурага келган ёзма ариза ва шикоятлар ҳам, оғзаки мурожаатлар ҳам кўриб чиқилиши ва ҳал қилиниши лозим.

Фуқароларнинг мурожаатлари билан ишлаш прокуратура органларининг умумий иш ҳажмида салмоқли ўрин эгаллайди. Ҳар йили барча даражадаги прокурорлар ва терговчилар томонидан фуқароларнинг юз минглаб аризалари кўриб чиқилади ва ҳал қилинади. Шикоят ва аризалар сони сўнгги йилларда тобора ошиб бораётир. Бу Ўзбекистон фуқаролари Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида берилган фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини муҳофаза қилувчи давлат органларига, шу жумладан прокуратура органларига шахсан мурожаат этиш ҳуқуқидан кенг фойдаланишидан далолат беради.

Муҳим ижтимоий-ҳуқуқий институтлардан бири бўлган фуқароларнинг

шикоят ва аризалар билан мурожаат этиш ҳуқуқи прокурорлар томонидан қонунийликни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза этишнинг асосий усуллари билан бири сифатида кенг қўлланилади.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси таркибида фуқароларнинг хатлари билан ишлаш ва уларни қабул қилиш бўлими мавжуд, вилоят прокуратураларида фуқароларнинг хатлари билан ишлаш ва уларни қабул қилиш бўйича катта ёрдамчилар (ёрдамчилар) иш олиб боради. Уларнинг зиммасига фуқароларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш ва ҳал қилиш ишини бевосита ташкил этиш, бу борада прокуратура таркибий бўлинмаларининг бошлиқларига, туман ва шаҳар прокурорлари, тезкор ходимларга ёрдам кўрсатиш, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг бу иш жабҳасини тартибга солувчи буйруқларининг бажарилиши устидан назорат олиб бориш юкланган. Шунинг эътиборига олиш лозимки, прокуратура органларида мурожаатларни кўриб чиқиш ва ҳал қилиш билан барча прокурор ходимлар ва терговчилар у ёки бу даражада шуғулланади.

3. Прокуратура органларида фуқароларни қабул қилиш тартиби

Прокуратура органларида фуқаролар (ташриф буюрувчилар) бутун иш куни мобайнида *шахсан қабул қилинади*. Қабул шундай ташкил этиладики, қайси прокурор ходим қабул қилиши фуқароларга маълум бўлсин. Шу мақсадда прокуратуралар офисида ташриф буюрувчиларни қабул қилиш жадвали кўзга кўринарли жойга осиб қўйилади. Бундан ташқари прокурор ходимлар ташриф буюрувчиларни бевосита корхоналар, муассасалар ва ташкилотларда қабул қилишлари мумкин. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг талабига биноан прокуратураларнинг раҳбарлари ҳафтада камида бир марта фуқароларни шахсан қабул қилишлари шарт. Шахсан қабул қилинган фуқаролар ҳақида ташриф буюрувчиларни қабул қилиш китобида ёки шахсий қабул китобида тегишли ёзув қайд этилади, бу ерда прокурорга мурожаат этган фуқаро ҳақидаги маълумотлардан ташқари,

мурожаатнинг қисқача мазмуни ва қабул қилинган қарор акс эттирилади.

Прокуратура органларига келган аризалар, шикоятлар ва бошқа мурожаатларни кўриб чиқиш ва ҳал қилиш тартиби амалдаги қонун ҳужжатларининг нормалари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг буйруқлари билан белгиланади. Барча аризалар ва шикоятлар кўриб чиқиш ва ҳал қилиш учун топширилгунга қадар рўйхатга олиниши шарт.

Прокурор мурожаатни кўриб чиқиб, қуйидаги қарорлардан бирини қабул қилиши шарт: ариза ёки шикоятни ўз иш юритувига қабул қилиш; уни кўриб чиқишни муайян тезкор ходимга топшириш; ҳал қилиш учун қуйи прокуратурага топшириш; илгари келган шикоят ёки ариза материалларига қўшиб қўйиш; суд иши материалларига қўшиб қўйиш учун судга жўнатиш; тегишлилигига кўра бошқа органга кўриб чиқиш учун жўнатиш. Шунинг эътиборга олиш лозимки, қонун шикоятларни қарорлари ёки ҳаракатлари устидан шикоят қилинаётган органлар ва мансабдор шахсларга жўнатишни ман этади. Аризалар ва шикоятлар бошқа органларга жўнатилганлиги тўғрисида барча ҳолларда аризачига маълум қилиниши шарт. Зарур ҳолларда ариза ёки шикоят кўриб чиқиш учун жўнатилган органга ҳал қилиш натижалари тўғрисида прокуратурага хабар бериш таклиф қилинади.

Прокуратура органларига келган аризалар, шикоятлар ва бошқа мурожаатлар фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилади ва ҳал қилинади. Фуқаролар ва мансабдор шахсларнинг прокуратурага келган аризалари ва шикоятлари прокурор томонидан, агар қонунда бошқа муддат назарда тутилмаган бўлса, *бир ой ичида*, ўрганиш ва текширишни талаб қилмайдиган аризалар ва шикоятлар – *15 кундан кечиктирмай* кўриб чиқирилиши ва ҳал қилиниши лозим.

Одатда, Ўзбекистон Республикаси Президенти, Бош вазири, Олий Мажлис Сенати ва Қонунчилик палатасининг раислари, Конституциявий, Олий ва Олий ҳўжалик судларидан келган аризалар, шунингдек алоҳида

назоратга олинган мурожаатлар зудлик билан кўриб чиқилади.

Асослар мавжуд бўлган ҳолда мурожаатларни ҳал қилиш муддати прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан узайтирилиши мумкин. Бу ҳақда аризачи мурожаатни ҳал қилиш муддатини узайтириш сабаблари кўрсатилган ҳолда хабардор этилади.

Ариза ёки шикоят юзасидан қарор унда баён этилган ҳолатлар ва далиллар синчиклаб текширилганидан сўнг қабул қилинади. Зарур ҳолда аризалар ёки шикоятлар бўйича ўтказилаётган текширувларга тегишли мутахассислар жалб қилиниши мумкин. Агар аризачининг талаблари асосли деб топилган бўлса, ариза ёки шикоят қаноатлантирилиши лозим. Ариза ёки шикоят юзасидан чиқарилган қарор ҳақида аризачига бузилган ҳуқуқлар ва эркинликларни тиклаш бўйича кўрилган чоралар, аризани қаноатлантириш рад этилган ҳолда – рад этиш сабаблари қонунга ҳавола билан кўрсатилган ҳолда ёзма хабар берилади. Ариза ёки шикоятни қаноатлантириш рад этилган барча ҳолларда аризачига прокурор томонидан қабул қилинган қарор устидан юқори турувчи прокуроратуга шикоят бериш тартиби, шунингдек, агар бу қонунда назарда тутилган бўлса, судга мурожаат қилиш ҳуқуқи тушунтирилади. Шундан кейин ариза ёки шикоят ҳал қилинган ҳисобланади.

Аризачининг талабига кўра унга текширув материаллари танишиш учун тақдим этилади. Бироқ у мазкур материаллар билан бошқа фуқароларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларига дахл этмайдиган ва давлат сири (ҳарбий сир) ҳамда қонун билан муҳофаза қилинадиган бошқа сир (тижорат, врач сири)ни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига зид бўлмаган даражада танишади.

Айрим ҳолларда шикоят бўйича текширув ўтказилганидан сўнг ижрочи прокурор кўрсатмасига биноан аризачи далилларининг асослилиги тўғрисида асослантирилган хулоса тузади.

Ариза ёки шикоят бўйича ўтказилган текширув натижаларига кўра прокурор ғайриқонуний ҳаракат ёки ҳужжатга протест келтириш ёки ҳужжатни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат

этиш, қонунбузарликни бартараф этиш ҳақида тақдимнома киритиш, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида иш ёки жиноят иши қўзғатиш ҳақида қарор қабул қилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг кўрсатмаларига мувофиқ қонунларнинг бажарилиши ёки бузилиши масалалари билан боғлиқ бўлмаган мурожаатлар прокуратура органларида ҳал қилиниши мумкин эмас. Судларга тааллуқли масалалар бўйича мурожаатларга келсак, улар прокуратура органлари томонидан жамоат манфаатини ёки кам ҳимояланган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш зарур бўлган ҳолда ҳал қилиниши мумкин.

Прокуратура органларида аризалар, шикоятлар ҳамда фуқароларнинг бошқа мурожаатларини кўриб чиқиш ва ҳал қилиш иши *йилда камида икки марта комплекс таҳлил қилинади (умумлаштирилади)* ва бу ҳақда тегишли далолатнома ёки маълумотнома тузилади. Бунда қайта шикоятлар, прокурорлар ва терговчиларнинг ғайриқонуний ҳаракатлари устидан асосли шикоятлар тушиши, шикоятларни ҳал қилишнинг қонунда белгиланган муддатлари бузилганлиги сабаблари синчиклаб ўрганилади. Таҳлил натижалари асосида ишда мавжуд камчилик ва хатоларни бартараф этиш, прокуратуранинг ҳуқуқни ҳимоя қилиш фаолиятини такомиллаштириш чоралари кўрилади.

Шундай қилиб, прокурорларга инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини қаттиқ туриб ҳимоя қилиш учун зарур ваколатлар берилган. Бу ваколатлар прокурорлар томонидан фаол қўлланиш учун мўлжалланган.

ХУЛОСА

Республикамизда суд-ҳуқуқ ислоҳотларини босқичма-босқич амалга ошириш жараёнида прокуратура органлари фаолиятига ҳам катта эътибор берилмоқда, чунки улар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қонунларнинг аниқ ва бир хилда бажарилиши устидан назорат олиб борувчи, ҳокимиятнинг бирон-бир тармоғига бўйсунмайдиган, фақат қонунга бўйсуниб, мустақил фаолият олиб борадиган алоҳида орган ҳисобланади.

Прокуратура органлари ўз фаолияти билан мамлакатимизда қонун устуворлигини мустаҳкамлашга катта ҳисса қўшмоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси прокуратура органлари ўз зиммаларидаги қонун билан юклатилган вазифаларни самарали амалга оширмоқдалар.

Республикамиз ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қуриш йўлидан бораётган ҳозирги босқичда прокуратура органлари олдида фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш борасида қўшимча вазифалар қўйилмоқда, чунки бусиз давлатни фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари олий қадрият ҳисобланадиган ҳуқуқий давлат деб номлаш мумкин эмас.

Прокуратура органларининг мақоми, тузилиши(структураси), вазифалари ҳамда фаолият кўрсатиш шаклларининг ўзгартирилиши мамлакатдаги вазиятга мутаносиб равишда амалга оширилиши лозим. Бу ерда энди асосий мақсад қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш учун, шунингдек, инсоннинг ва фуқаролик жамиятининг ҳуқуқлари ва эркинликларини самарали муҳофаза қилиш учун ҳақиқий кафолатлар бунёд этилиши назарда тутилади².

Мазкур ислоҳотларни давом эттириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг «Прокуратура тўғрисида»ги 1992 йил 9 декабрь Қонуни

²Рустамбоев.М.Х. Ҳуқуқий давлатда прокуратура. “Қонун ҳимоясида” №1, 2003 10- бет

2001 йил 29 августда янги таҳрирда қабул қилинди. Янги Қонун олдингисидан бугунги кунда прокуратура органлари олдида турган вазифаларга кўра фарқ қилади. Ўзбекистон Республикасининг «Прокуратура тўғрисида»ги Қонуни қоидаларидан келиб чиқиб, прокурор қонун устуворлигини таъминлайди, қонунийликни мустаҳкамлайди, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан қўриқланадиган манфаатларини, Ўзбекистон Республикаси конституциявий тузумини ҳимоя қилади.³

³ 2001 йил 29 августда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Прокуратура тўғрисида»ги Қонуни (янги таҳрири). 2-модда. – Т., 2001.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Алламуратов А.Т. Проблемы прокурорского надзора. Учебное пособие. ТГЮИ. 2005. - С. 229.
2. Ахмедшаева М.А. Ҳозирги замон давлати ва ҳуқуқи назарияси муаммолари. Ўқув қўлланма. -Т.: ТДЮИ нашриёти, 2006. - 331.Б.,
3. Давлетов А.Д. Прокурорский надзор. Учебник. Нукус. «Билим». 1999. - С. 320.,
4. Додонов.В. Прокуратура зарубежных стран. :М.Юрлитинформ. 2006.
5. Исламов З.М. Общество. Государство. Право. Т.:Адолат 2001. - С. 696.,
6. Исламов З.М. Проблема власти: ее понимание, назначение, социальная ценность. Т.:ТГЮИ. 2003. - С. 245.,
7. Исламов З.М. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. Т.:Ўзбекистон. 2005. - 264. Б.,
8. Мадалиев О.М. Прокурор назорати муаммолари. Ўқув қўлланма. Т. 2005. - Б. 267.,
9. Пўлатов Б.Х. Қонунлар ижроси устидан прокурор назорати. Ўқув қўлланма. -Т.: “Ҳуқуқ ва бурч” журнали. 2006. - Б. 184.,
10. Пўлатов Б.Х. Жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар томонидан қонунларнинг ижро этилиши устидан прокурор назорати. -Т.: “Ҳуқуқ ва бурч” журнали. 2007. - Б. 311.,